

10. Filonenko V. A. Aktualizatsiya professionalnoj samoorhanyzatsii budushhego spetsyalista v usloviyah sovremennogo vy'sshhego professyonalnogo obrazovanyya [Electronic resource], mode of access : http://yspu.org/conferences/Training_managers/15_FilonenkoVA.doc.

11. Cagarelli Ju. A. *Processy' samoorganizatsii, samoupravleniya, samoregulyacii v muzykal'noj deyatel'nosti, Teoreticheskie i prikladny'e issledovaniya psichicheskoy samoregulyacii: Tezisy dokladov nauchnoj konferencii*, Kazan', KGU, 1982, pp. 11–13.

Summary
Li Siyung

Science and Theoretic Essence Self-Organization Skills in Context of Teaching

The article deals with the results of the essence of the concept «self-organization» in scientific literature, learning different directions of scientific ways for analysis of this phenomenon functioning in the teaching context, which became the subject of profound interest of various sciences. Self-organization in general is considered as ability to self-regulation of natural, person's psychotic conditions, and his or her qualites. It is realized by the volitional and intellectual mechanisms, it is developed in the motives of behaviour and realized in regulated activity.

The teaching subjects self-organization skills are in the middle of science and sense area phenomenon, which is essenced, it is presented as the result of theoretic interpretations and practice using general components this kind of self-doing person. It is taken into account that effectiveness of social self-organization depends on many personal qualites. The basic of them, which help for self-organization development are revealed, among them determination, self-analysis, self-regulation, skills of foresee, independence, energetic.

Key words: self-organization, self-organization skills, teaching.

Дата надходження статті: «10» березня 2015 р.

Стаття прийнята до друку: «02» квітня 2015 р.

УДК 82:001.891]:37.012(045)

ІРИНА СЛОНЕВСЬКА,
кандидат філософських наук, доцент;
СВІТЛАНА ПІРОШЕНКО,
кандидат філологічних наук, доцент
(м.Хмельницький)

**Синергетичний підхід до освітнього процесу
у дискурсі сучасних педагогічних досліджень**

У статті здійснено аналіз методологічного потенціалу синергетичного підходу до освітнього процесу у дискурсі сучасних педагогічних досліджень. Аргументовано, що висунення в ролі сучасної парадигми нових форм інтеграції синергетичного та системного підходів актуалізує питання дослідження змісту й характеру змін, що відбуваються в сучасній науці. Огляд фахових джерел дає сьогодні підстави вважати, що саме на шляху такої трансформації освітньої парадигми формується сучасний образ педагогіки на постнекласичному етапі її розвитку.

Акцентовано увагу на співвідношеннях традиційної класичної концепції у педагогіці та синергетичної парадигми педагогічного процесу. Так, підкреслено, що модерністська парадигма педагогічного процесу орієнтується на досягнення повної, всеосяжної концепції систематичності, несуперечності, тотальності, стабільності; у свою чергу, постмодерністська, орієнтується на досягнення та підтримання аномалій, плюральності, недовершеності, хаотичності.

Однозначним висновком, засвідченим аналізом фахових джерел, є те, що сучасний зміст освіти розглядається як засіб розвитку особистості, а не як самоціль шкільної освіти. Розробка і вирішення таких педагогічних проблем і базується на застосуванні синергетичних принципів у гуманітарній галузі. Педагогічний процес розуміється як складний конгломерат, що характеризується багатомірністю, полівалентністю, мультиваріативністю.

Таким чином, досліджено, що синергетична освітня парадигма є цілком закономірною для постнекласичного філософського та загальнокультурного дискурсу й виникла у відповідь на кризу стереотипного, лінійного, механістичного мислення.

Ключові слова: синергетика, парадигма, педагогічна система, системний підхід, синергетична методологія.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасні філософські пошуки мають однією з головних інтенцій прагнення людської свідомості до цілісного, тотального пізнання світу. Сьогодні ми переживаємо період масштабного релігійно-світоглядного синтезу, стаємо свідками становлення

нової наукової парадигми, у площині якої відбувається активна інтеграція наукових дисциплін, досліджуються межові галузі людського знання, робляться спроби узагальнення в межах певних сфер знання. Багато наукових відкриттів зараз здійснюються на стиках різних наук, у сферах нових інтегральних міждисциплінарних досліджень, до яких належить і синергетика, понятійний апарат та методи аналізу якої зараз широко використовуються багатьма науковими дисциплінами – як точними, так і гуманітарними.

Аналіз досліджень і публікацій... Становлення синергетичної парадигми сьогодні не можна аналізувати без урахування філософських праць Ж.Ліотара, Ж.Дельоза, Ф.Гватарі, натурфілософських ідей І.Прігожина і І.Стенгерс, що передусім пов'язані з природничим знанням, науковими школами І.Прігожина та Г.Хакена, концепціями С.Курдюмова, М.Волькенштейна, В.Аршинова, В.Буданова, М.Моїсеева. Серед вітчизняних дослідників проблеми І.Єршова-Бабенко, С.Клепко, В.Кушнір, В.Лутай, С.Цикін, О.Чалий й ін.

Досліджуючи філософські аспекти нелінійної еволюції складних систем на засадах синергетичного підходу, В.Лутай, синергетику розглядає як сучасну наукову парадигму, що об'єднує знання про природу і людину, матерію і дух, на основі якої створюється сутнісно нова картина світу. Філософію освіти з позицій такої картини світу досліджують І.Добронравова, Л.Горбунова, Ю.Мелков, В.Пазенюк, С.Петрущенков, І.Предборська, В.Ратніков, які розкривають проблеми синергетичної методології в контексті формування сучасної парадигми знання, що дозволяє поглибити розуміння підходів до використання синергетичного методу при аналізі освітньої сфери.

Формулювання цілей статті... Метою статті є аналіз методологічного потенціалу синергетичного підходу до освітнього процесу у дискурсі сучасних педагогічних досліджень.

Виклад основного матеріалу... У словнику сучасної західної філософії термін «синергетика» розкривається як міждисциплінарний напрям наукових досліджень, що виник на початку 70-х рр. ХХ ст. та має за головне своє завдання пізнання загальних закономірностей і принципів, які лежать в основі процесів самоорганізації в системах самої різної природи: фізичних, хімічних, біологічних, технічних, економічних, соціальних тощо [8, с.276].

Семантичне значення терміна «синергетика» у перекладі з грецької мови означає: *syn* – «з, разом, спільно» *ergon* – «робота, діяльність». Згідно з цим, у наукових працях поняття «синергетика» тлумачиться як «узгоджена дія», «спільна дія». Значення терміна «синергетика» також часто тлумачать як «сприяння», «співробітництво», «синтез енергій». Запропонований німецьким фізиком Г.Хакеном, цей термін акцентує увагу на погодженості взаємодії частин при утворенні структури як єдиного цілого.

На відміну від більшості нових наук, що виникли, як правило, на стику двох раніше існуючих і які характеризуються взаємним проникненням методів та парадигмальних ідеологій різних наук, синергетика виникає, спираючись не на граничні, а на внутрішні точки різних наук, з якими вона має певні теоретичні перетинання: у досліджуваних синергетикою системах кожен науковець бачить свій матеріал, застосовує методи своєї науки, збагачує загальний запас ідей і методів синергетики [1].

Одним із суттєвих аспектів синергетики, з якого вона черпає ідеї та методологічний апарат, є теорія дисипативних структур. Дисипативними структурами ця школа називає відкриті системи, що обмінюються з навколишнім середовищем потоком речовини або енергії, однорідний стан рівноваги яких може втрачати стійкість і незворотнім чином переходити в неоднорідний стаціонарний стан, стійкий щодо малих збурювань, саме такі стани одержали назву дисипативних структур. В.Андрущенко та В.Лутай відносять до досягнень синергетики розкриття властивості самоорганізації бути атрибутом для всіх складних відкритих систем, до яких належать і педагогічні системи [5, с.44].

Актуальною, вважає Т.Островерхова, є кардинальна трансформація освітньої галузі України, яка потребує врахування синергетичних принципів її самоорганізації як відкритої соціальної системи. Тому на сучасному етапі розвитку педагогічної науки концепція синергізму в навчанні та вихованні набуває інтенсивного розвитку, а ідеї синергетики знаходять широке застосування в освітньому просторі, коли педагогічні системи починають аналізуватися в термінах синергетичної теорії самоорганізації [6, с.5].

Як справедливо зазначають М.Левківський та О.Вознюк, аналізуючи проблеми освіти у понятійній площині синергетики, останніми роками концепція синергізму дійсно набуває бурхливого розвитку у навчанні і вихованні [4, с.52].

Дослідники акцентують, що у сучасній освіті не слід долати хаос знань навчального процесу, особистості, а треба навчити робити його творчим, використовуючи ідеї синергетики, яка вивчає процеси самоорганізації, сталості, розпаду та відродження різних структур живої і неживої матерії. Тому навчальному процесові слід надавати самоорганізуючого, творчого характеру, оскільки цей процес має нелінійну природу з позиції У сучасній освіті, вважають фахівці, починає все більше

домінувати тенденція відходу від «книжної школи навчання», а об'єктом освіти визначається не сукупність певних знань, а сукупність предметів, ситуацій, подій, явищ, які куди багатші за їхні образи у поняттях і теоріях [8, с.276].

З такої позиції розглядаючи освіту, варто говорити про можливість побудови постмодерністської парадигми децентристського педагогічного процесу, який... «допускає співіснування різних автономних «центрів», парадигм, методів, підходів тощо, які конкурують, доповнюють один одного. За цих умов педагогічний процес постає як відкрита, темпоральна, індетерміністична, плюралістична, ймовірна сутність, що утворює «середовище вільного стану», у якому постійно щось зникає і щось виникає, і щось чутливе до незначних, слабких впливів» [4, с.54].

Цікавим є аналіз, здійснений О.Вознюком у межах власного дисертаційного дослідження «Синергетичний підхід як метод аналізу розвитку вітчизняної педагогічної думки (друга половина ХХ століття), що дозволяє виокремити десять синергетичних напрямків педагогічної думки зазначеного періоду. До першого і найважливішого напряму автор відносить постмодерністську парадигму децентричного педагогічного процесу [1]. З його думкою корелює позиція Л.Зоріної: поширення ідей постмодернізму у царині гуманітарного знання зумовило становлення постмодерністської, постнекласичної парадигми освіти, яка розробляється на теренах України (в рамках якої знаходять рефлексію ідеї синергетики), що відкриває можливість побудови постмодерністської парадигми децентричного педагогічного процесу, який передбачає співіснування різних автономних «центрів», парадигм, методів, підходів тощо, що конкурують, доповнюють один одного і серед яких немає панівних [2, с. 105].

У наш час дійсно дуже швидко змінюються соціокультурні пріоритети, зокрема і освітні. Розглядаючи з цієї позиції динаміку ХХ сторіччя, В.Кушнір справедливо зазначає, що модерністська парадигма педагогічного процесу, яка прийшла на зміну традиційній класичній парадигмі, орієнтується на досягнення повної, всеосяжної концепції систематичності, несуперечності, тотальності, стабільності; своєю чергою постмодерністська орієнтується на досягнення та підтримання аномалій, плюральності, недовершеності, хаотичності, індетермінованості, коли педагогічний процес розуміється, як складний конгломерат, що характеризується багатомірністю, полівалентністю, мультіваріативністю. У першому випадку вчитель – «раціократ», «функціонер порядку», «слуга Розуму та Істини»; у другому – «художник», «архітектор», «творець». Відзначається, що свідомість педагога в постмодерністському розумінні орієнтована на безперервне оновлення, здобуття свободи [3, с.276].

Застосування системного підходу в аналізі педагогічних об'єктів і процесів давно вважається загальною ознакою сучасних педагогічних досліджень. Питання про системний підхід до педагогічних досліджень, в основі якого фігурує поняття «система», вперше поставили Ф.Корольов і Е.Юдін. Проте аналіз фахових джерел дозволяє констатувати, що у сучасній педагогічній літературі нема однозначних визначень щодо системної методології. Сьогодні актуальною є інша ідея: відштовхуючись від концепції І.Пригожина щодо «порядку з хаосу» в контексті нового діалогу людини з природою, учені доходять висновку, що сучасна постнекласична наукова парадигма, яка створюється на наших очах, вимагає переходу від системної до системно-синергетичної методології [7, с.8]. Саме з позицій означеної методології відбуваються дослідження педагогічних процесів, що є відгуком на постмодерністські тенденції у гуманітарних науках.

Якщо класичний системний підхід робить акцент на статистиці педагогічних систем, їхньому морфологічному і рідше функціональному описі, то синергетичний – на процесах руху, розвитку, руйнуванні систем та структурних переходів. Класичний підхід у педагогіці надає ґрунтового значення упорядкованості, рівновазі елементів педагогічних систем, в свою чергу, синергетика вважає, що хаос відіграє важливу роль у процесах руху систем при чому не тільки деструктивну. Традиційна класична концепція вивчає процеси організації педагогічних систем, а синергетична – досліджує процеси їх самоорганізації.

Важливою і незаперечною є думка В.Лутая про те, що застосування досягнень синергетики до реформування освітніх систем наближає нас до всебічно розвиненої особистості, яка може гармонійно поєднати свої інтереси з загальними [5, с.45]. Синергетична методологія виносить принципово нові сюжети у світоглядну теорію. Вона істотно посилює позиції тих, хто діалектично сприймає та інтегрує світ, наголошує на таких фундаментальних принципах як взаємозв'язок і багатовекторний розвиток. Переваги синергетичного мислення полягають у тому, що воно забезпечує цілісність світобачення, є могутнім системоутворювальним підґрунтям не лише нового розуміння світу взагалі, а й осмислення людської ситуації у ХХІ ст. Синергетика спирається на схожість основних рис процесів, які відбуваються в системах різної природи.

Для педагогіки особливо цінним є те, що синергетика допомагає дослідити, а потім спрогнозувати поведінку суб'єктів в умовах постійних змін, як довкілля, так і їхнього внутрішнього простору. «...для кожного вчителя, і особливо управлінця, освоєння надбань синергетики як

методологічної основи сучасної педагогіки є не просто предметом приватного інтересу, а чинником професійного зростання та успішної діяльності» [6, с.14].

У соціальній сфері виклик XXI ст. полягає в усвідомленні теорії синергетики і пов'язаного з нею ключового положення про відкритий характер соціальних систем, які взаємодіють одна з одною не тільки в формі боротьби протилежностей, яка раніше вважалася єдиним способом розвитку, але й у співпраці. Синергетична концепція передбачає перехід від закритої до відкритої системи освіти. Ефективне навчання відбувається лише за умови самонавчання. При цьому принципово змінюється роль учителя, який виступає в процесі навчання не в якості джерела інформації чи транслятора знань, а в якості організатора навчально-пізнавальної діяльності учнів, у процесі якої вони самостійно набувають знання [6, с.13].

В узагальненому контексті взаємозв'язок синергетики й освіти розглядається І.Стекловою; на її думку, основними умовами саморозвитку і розвитку системи, з точки зору синергетики, є наявність флуктуаційних елементів; відкритість, що забезпечує постійний приток енергії; зусилля відхилення від нестійких станів і перевищення ними деяких критичних значень; нелінійність управліннь, що описують систему [9, с.22].

Висунення в ролі сучасної парадигми нових форм інтеграції синергетичного та системного підходів актуалізує питання дослідження змісту й характеру змін, що відбуваються в сучасній науці. Аналіз фахових джерел дає сьогодні підстави вважати, що саме на шляху такої трансформації освітньої парадигми формується сучасний образ педагогіки на постнекласичному етапі її розвитку.

Висновки... Отже, синергетика – сучасна теорія самоорганізації й нової системи світорозуміння, пов'язана з дослідженням феноменів самоорганізації, нелінійності, незрівноваженості, вивченням процесів нестійкості як основної характеристики процесів еволюції. В основі феноменів самоорганізації, які досліджуються нею, лежить спільна дія багатьох підсистем. За своїм визначенням синергетика означає «спільна дія». Саме це і становить суть сучасного освітнього процесу. В кінці ХХ століття педагогічна концепція синергізму набуває значного розвитку, а методологія синергетики активно впроваджується у сферу педагогіки, що позначається на розробці концептуальних засад педагогічної синергетики, новітнього напрямку педагогічної думки та на обґрунтуванні синергетичного підходу до аналізу освітніх реалій.

Таким чином, синергетична освітня парадигма є цілком закономірною для постнекласичного філософського та загальнокультурного дискурсу й виникла у відповідь на кризу стереотипного, лінійного, механістичного мислення.

Список використаних джерел і літератури:

1. Вознюк О. Синергетичний підхід як метод аналізу розвитку вітчизняної педагогічної думки (друга половина ХХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ст. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О. В. Вознюк. – Житомир, 2009. – 28 с.
2. Зорина Л. Отражение идей самоорганизации в содержании образования / Л. Зорина // Педагогика. – 1996. – № 4. – С. 105–109.
3. Кушнір В. Идеї постмодернізму в педагогічному процесі / В. Кушнір // Шлях освіти. – 2001. – № 1. – С. 7–10.
4. Левківський М. Проблеми освіти у понятійній площині синергетики / М. Левківський, О. Вознюк // Вісник Житомирського педагогічного університету. – 2003. – Вип. 11. – С. 51–55.
5. Лутай В. Синергетична парадигма як філософсько-методологічна основа формування світоглядів ХХІ століття / В. Лутай // Філософія освіти ХХІ століття : проблеми і перспективи. Методологічний семінар : зб. наук. праць / за ред. В. Андрущенка. – К. : Знання, 2000. – Вип. 3 – С. 44–49.
6. Островерхова Н. Пріоритетні наукові підходи до уроку як соціально-педагогічної системи / Надія Островерхова // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2014. – № 4 (23). – С. 5–15.
7. Пригожин И. Порядок из хаоса : Новый диалог человека с природой / [пер. с англ. общ. ред. В. Аршинова, Ю. Климонтовича и Ю. Сачкова] / И. Пригожин, И. Стенгерс. – М. : Прогресс, 1986. – 432 с.
8. Современная западная философия : Словарь / [сост. В. Малахов, В. Филатов]. – М. : Политиздат, 1991. – 414 с.
9. Стеклова И. Синергетика в науке и образовании / И. Стеклова // Вестник высшей школы. – 2002. – № 6. – С. 22–26.

References:

1. Vozniuk O. *Synerhetychnyi pidkhhid yak metod analizu rozvytku vitchyznyanoi pedahohichnoi dumky (druha polovyna KhKh stolittya)*, Zhytomyr, 2009, 28 p.
2. Zorina L. *Otrazhenie ydey samoorganyzatsii v sodержanii obrazovaniya*. *Pedagogika*, 1996, pp. 105–109.
3. Kushnir V. *Idei postmodernizmu v pedahohichnomu protsesi*. *Shlyakh osvity*, 2001, pp. 7–10.
4. Levkivskiy M. *Problemy osvity u poniatiiinii ploshchyni synerhetyky*. *Zhytomyrskoho pedahohichnoho universytetu*, 2003, Vol. 11, pp. 51–55.

5. Lutay V. Synerhetychna paradyhma yak filozofsko-metodolohichna osnova formuvannia svitohlyadiu XXI stolittia. *Filosofii osvity XXI stolittia: problemy i perspektyvy. Metodolohichnyy seminar*, Kyiv, Znannia, 2000, Vol. 3, pp. 44–49

6. Ostroverkhova N. Priorytetni naukovi pidkhody do uroku yak sotsialno-pedahohichnoi systemy, *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti*, 2014, pp. 5–15.

7. Prigozhin I. *Poryadok iz kaosа : Novy'j dialog cheloveka s prirodoj*, Moscow, Progress, 1986, 432 p.

8. *Sovremennaya zapadnaya filosofiya : Slovar' / Sost. B. Malakhov, V. Fylatov*, Moscow, Politizdat, 1991, 414 p.

9. Steklova I. Sinergetika v nauke i obrazovanii, *Vestnyk vy'sshej shkoly*, 2002, pp. 22–26.

Summary

Iryna Slonevska, Svitlana Piroshenko

Synergetic Approach to the Educational Process in the Discourse of Contemporary Educational Research

The article analyzes the methodological potential synergistic approach to the educational process in the discourse of contemporary educational research. It is argued that the nomination as the modern paradigm of new forms of synergistic integration and system approaches actualizes the research of the content and nature of changes occurring in modern science. Nowadays the review of research sources gives reason to believe that this is the way educational paradigm transformation forms a modern pedagogy image on Postnonclassical stage of its development.

Attention is focused on traditional relationships of classical concept of pedagogy and synergetic paradigm of educational process. Thus, it is stressed that the modernist paradigm of educational process is focused on achieving a complete, comprehensive concept of systematic, consistency, totality, stability; in its turn, postmodern paradigm is focused on achieving and maintaining abnormalities, plurality, chaos.

It is concluded, that modern education content is generally viewed as means of a personal development, not as a goal of schooling itself.

Development and solution of educational problems is based on the application of the principles of synergy in the humanitarian field. Teaching process is understood as a complex conglomerate, characterized by multidimensionality and multivalency. Thus, synergetic educational paradigm is quite natural for Postnonclassical philosophical and general discourse and arose in response to the crisis of stereotypical, linear and mechanistic thinking.

Key words: synergy, paradigm, educational system, a systematic approach, synergetic methodology.

Дата надходження статті: «04» лютого 2015 р.

Стаття прийнята до друку: «26» лютого 2015 р.

УДК 373.5–021.272(438/477)(045)

СЕРГІЙ СТОКРАТНИЙ,
здобувач, викладач
(м.Хмельницький)

Середня шкільна освіта в Польщі та Україні: порівняльний аналіз

У статті розглянуто систему середньої шкільної освіти в Польщі. В умовах впровадження Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 рр. обговорюються окремі питання реформування шкільної освіти, розробляються нові освітні стандарти і програми. Досвід Польщі щодо реформування освіти в напрямку європейської інтеграції може бути корисним вітчизняним реформаторам.

Автором розглянуто загальні процеси реформування освіти Польщі, проаналізовано джерельну базу з цієї проблеми. Охарактеризовано етапи шкільної освіти Польщі. Їх порівняння з відповідними етапами шкільної освіти України дало змогу виявити певні особливості та можливі напрями реформування. Огляд праць вітчизняних і польських науковців вказує на те, що реформа середньої освіти в Польщі принесла позитивні результати.

Велику увагу автор приділяє порівняльному аналізу системи шкільної освіти двох країн. Завдяки такому підходу були виявлені певні відмінності щодо окремих питань шкільної освіти.

Аналіз польського шляху дасть можливість визначити інноваційні підходи та дієві інструменти із забезпечення ефективного функціонування та удосконалення в Україні системи освіти та структури державного управління нею.

Ключові слова: освіта, реформа, школа, ліцей, гімназія, іспити, підсумкова атестація, незалежне оцінювання.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сьогодні в Україні тривають інтеграційні процеси, здійснюються освітні реформи. В умовах впровадження Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 рр. відбувається модернізація освітньої галузі, обговорюються нові освітні стандарти та нові навчальні програми. На особливу увагу заслуговує перехід на 12-річну систему